

XORIJIY TIL DARSЛИKLARI KONTENTIDA AUNTENTIK VA PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Nematova Madina¹

Toshkent shaxar 272- maktab

KEYWORDS

xorijiy til, o'zbek tili, nutq
o'stirish, autentik material,
autentik matn,
lingvomamlakatshunoslik;

ABSTRACT

O'zbek tilini o'rganishga qiziqish dunyoda yildan yilga ortib bormoqda. Jahonda keng tarqalgan tillardan farqli o'laroq, o'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitish metodikasi hali boy tajribaga ega emas. Boshqa til vakillariga o'zbek tilini o'qitish jarayoni va undagi muammolar tadqiqotchilar tomonidan hali yaxshi o'rganilmagan soha hisoblanadi. O'zbek tilidan xorijliklar uchun shu kunga qadar yaratilgan o'quv adabiyotlari ham yetarli deb bo'lmaydi. Maqola o'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitishda autentik matnlarni topish va ta'lim jarayonida ulardan maqsadli foydalanish masalalariga bag'ishlangan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15726438**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

O'qituvchi ta'lim jarayonida samarali natijalarga erishish uchun matnlarni tanlashda ularning qanday xususiyatlariga tayanishi kerak? Birinchi o'rinda til o'rganuvchilarning ehtiyoji, qiziqishlari va til bilish darajasini hisobga olish zarur. Taklif etilayotgan matn til o'rganuvchilarda qiziqish hamda kuchli ijobiy reaksiyani uyg'otishi juda muhim. Yangi, muammoli ma'lumotlarni o'z ichiga olgan, o'zga xalq va millat madaniyatiga olib kiradigan, histuyg'ularni uyg'otadigan matnlar o'quvchilar uchun qiziqarli bo'ladi. Mazmunli va qiziqarli matnlar lingvistik va ekstralingvistik xususiyatlarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Albatta, taqdim etiladigan matnlar lisoniy jihatdan murakkab bo'lishi tabiiy, shu bois matn tanlashda uning tili sodda, tushunarli bo'lishini hisobga olish kerak². A.G. Martines autentik materiallarni qo'llash til o'rganuvchilarda lingvokulturologik bilimlarni shakllantirishiga, real muloqot vaziyatlarida til ko'nikmalarini egallash va rivojlantirishga ko'maklashishiga e'tiborni qaratadi. Autentik materiallarning janr va uslublari xilma-xilligi o'quv faoliyati turlarining variativligini

Toshkent shaxar 272- maktab O'qituvchisi

¹ Ўзбекча-русча ва русча-ўзбекча луғат. Тошкент: “Фан”. 643 б. Agzamova, D. (2015).

ta'minlaydi, deb hisoblaydi (Martinez, 2000, URL-1). Shu bilan birga, qator xorijiy tadqiqotlarda autentik materiallarning quyidagi asosiy kamchiliklari ko'rsatib o'tilgan. Autentik matnlarni tushunish jarayoni murakkab kechadi, bu madaniyatlar orasidagi farqlar bilan izohlanadi. Matnda qo'llangan til birliklarining o'quvchining til bilish darajasiga moslashtirilmaganligi, matnda berilgan ma'lumotlarning tez eskirishi materialni sinchiklab tanlash hamda u bilan ishlash jarayonini loyihalashtirishni talab qiladi. Qator autentik materiallar, jumladan, audio va audiovizual materiallar bilan ishlashni tashkil qilishning qiyinligi bunday materiallarda turli dialektlarning qo'llanishi bilan izohlanadi. Autentik materiallar bilan ishlash ma'lum darajadagi tayyorgarlikni talab qiladi, bunga esa oddiy o'quv materiallariga nisbatan ko'proq vaqt sarflanadi³.

Autentik audioyozuvlarni tinglab tushunishda turli shevalar, mahalliy so'zlashuv uslubi xususiyatlari, aksent xalaqit berishi mumkin. Autentik materiallar, xususan, yangiliklar tezda eskirish xususiyatiga ega. Autentik materiallarning yuqorida ko'rsatib o'tilgan afzalliklari va kamchiliklari ularni tanlashda eng samarali tur va shakllarini aniqlash vazifasini qo'yadi. Masalan, o'zbek tilini o'rganuvchilarga biror badiiy asardan parcha yoki gazeta maqolasini o'qishga beraylik. Bunda, albatta, til bilish darajasi eng muhim mezon bo'lishi kerak. Ushbu materiallarni til o'rganuvchilar tushunmasliklari mumkin. Shu bilan birga, juda sodda matnlar ham ularni qoniqtirmaydi. Demak, til ta'limi jarayonlarida ham autentik, ham noautentik matnlar qo'llanishi maqsadga muvofiq. Eng muhimi – ularning barchasi tushunarli, til bilish darajasiga mos, yozma yoki og'zaki nutqning jonli modellarini aks ettirishi lozim.

Internet paydo bo'lishi va taraqqiy etishi bilan o'qituvchilarning autentik materiallarni topishlari, tanlashlari va ta'lim jarayonida qo'llashlariga keng imkoniyatlar ochildi. Turli matnlar, gazetalar, jurnallar, to'g'ridan-to'g'ri uzatiladigan radioeshittirishlar, teleko'rsatuvlar, videokliplar va boshqa shu kabi kontent miqdori kundan-kunga ko'payib bormoqda. Til ta'limiga oid foydali materiallar ro'yxati ham tobora boyimoqda. Ulardan til o'rganuvchilar uchun samara beradiganlarini tanlashni to'g'ri amalga oshirish ta'limning muvaffaqiyatini belgilaydi. O'quvchiga Internet havolasini taqdim etib, u yoki bu material bilan shunchaki tanishish vazifasini berish autentik materialning qiymatini tushirib yuboradi. Bu materialga albatta topshiriq ilova qilinishi kerak. Ushbu topshiriq ham real muloqotga qaratilgan bo'lishi maqsadga muvofiq. To'g'ri tanlangan autentik materiallar va ular bilan ishlashga yo'naltirilgan vazifalar nafaqat tilni o'rganishga qiziqishni kuchaytiradi, balki kommunikativ va badiiy kompetentlikni rivojlantiradi, til o'rganuvchilarning lug'at boyligini oshiradi, ularga til madaniyati haqida ma'lumot beradi, bu esa til ta'limining maqsadlariga erishishga ko'maklashadi.

O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitishda quyidagi talablarga javob beradigan matnlarni tanlash maqsadga muvofiq:

- o'zbek tilidagi jonli muloqotdan olingan matnlar;

² Tarjimashunoslik va lingvomamlakatshunoslik fanlarida realiyalar muammosi // O'zbekistonda xoijiy tillar, №3 (7). 119- 122.

- dolzarb, ya'ni o'zbek tilidagi bugungi yuritilayotgan kundalik muloqot namunalarini aks ettiradigan matnlar;
- odatiy, ya'ni standart, muntazam takrorlanadigan muloqot vaziyatlarida qo'llanadigan nutq namunalari. Shuningdek, o'zbek tilida bir-biridan ajralib turadigan shevalarni ham hisobga olish zarur. Jonli tilda shevalarning o'rni juda katta. O'zbek tilida jonli muloqotga kirishishga ko'maklashish uchun til ta'limida, ayniqsa og'zaki nutqni o'stirishda O'zbekistonning muayyan hududida muomalada bo'lgan asosiy shevalarni nazarda tutish maqsadga muvofiq. Badiiy matnlardan o'zbek tili ta'limining dastlabki bosqichida o'quv mashg'ulotlarida hamda mustaqil o'qish uchun qisqa hikoyalar, ertaklar, pyesalar, qo'shiq matnlaridan foydalanish tavsiya qilinadi. Shuningdek, autentik materiallar sirasiga kiradigan audiomatnlar, kliplar, podkastlar, audio formatdagi qo'shiqlar tilning jozibadorligini his qilishga ko'maklashadi.

Adabiyotlar:

1. Ўзбекча-русча ва русча-ўзбекча луғат. Тошкент: “Фан”. 643 б. Agzamova, D. (2015).
2. Tarjimashunoslik va lingvomamlakatshunoslik fanlarida realiyalar muammosi // O'zbekistonda xoijiy tillar, №3 (7). 119- 122.
3. Азимов, Е.Г.; Щукин, А.Н. (1999).
4. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). Санкт-Петербург: Златоуст. 472 с. Azimova, N. (2010).
5. Uzbek: an elementary textbook. Georgetown University Press. 502 p. Влахов, С.И.; Флорин, С.П. (2009).
6. Непереводимое в переводе. Москва: «Р. Валент». 360 с. Воронина Г.И. (1999).
7. Организация работы с аутентичными текстами молодежной прессы в старших классах школ с углубленным изучением иностранного языка // Иностранные языки в школе. №2, 23-25. Кричевская, К.С. (1996).
8. Прагматические материалы, знакомящие учеников с культурой и средой обитания жителей страны изучаемого языка // Иностранные языки в школе. №1. 13-17.